

Samenvatting

Op 1 april 2014 is het adolescentenstrafrecht in Nederland in werking getreden. Met het adolescentenstrafrecht wordt door de wetgever een flexibele toepassing van het jeugd- en volwassenenstrafrecht bij 16- tot 23-jarigen beoogd. Het adolescentenstrafrecht is geen apart type strafrecht maar bestaat uit een aantal wijzigingen in het wetboek van Strafrecht en wetboek van Strafvordering. De nadruk ligt daarbij op de toepassing van het jeugdstrafrecht bij 18- tot 23-jarigen (artikel 77c Sr.) en de advisering ten behoeve van de berechting. De aanleiding voor de focus op jeugdigen en jongvolwassenen in het strafrecht is de oververtegenwoordiging van deze leeftijdsgroep in de criminaliteitscijfers. De gedachte achter het adolescentenstrafrecht is dat sommige jongvolwassenen beter af zijn met een sanctionering volgens het jeugdstrafrecht. De reden daarvoor is dat bij jongvolwassenen sprake kan zijn van een nog onvoltooide emotionele, sociale, morele en intellectuele ontwikkeling aldus de Memorie van Toelichting. Het jeugdstrafrecht in Nederland wordt gekenmerkt door een pedagogische insteek waarbinnen heropvoeding, onderwijs, behandeling en resocialisatie centraal staan.

De toepassing van jeugdstrafrecht zou bedoeld zijn voor jongvolwassenen waarbij gegeven hun ontwikkeling een positieve gedragsverandering in termen van resocialisatie en recidivereductie te verwachten valt na toepassing van het jeugdstrafrecht.

Recidive is de meest gebruikte uitkomstmaat voor het meten van de effectiviteit van een sanctie. Er is maar weinig bekend over de effecten van sancties op resocialisatie, terwijl resocialisatie juist voor jongvolwassenen van belang wordt geacht bij het terugdringen van recidive. Een geslaagde resocialisatie wordt in ander onderzoek zowel theoretisch als empirisch in verband gebracht met een afname van delinquentie. Empirische resultaten laten zien dat onder andere het hebben van werk en huisvesting bijdraagt aan het proces van stoppen met criminaliteit bij jongvolwassenen.

In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de effectiviteit van de toepassing van artikel 77c Sr. op recidive én resocialisatie. Het onderzoek maakt onderdeel uit van het meerjarige onderzoeksprogramma Monitoring en Evalueren Adolescentenstrafrecht dat door het WODC wordt uitgevoerd. Gelijktijdig met dit rapport verschijnt een overkoepelende multicriteria evaluatie van het adolescentenstrafrecht waarin de bevindingen uit alle deelprojecten tezamen worden gewogen waarmee een antwoord wordt gegeven op de werking van de toepassing van het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen in Nederland.

Doel en onderzoeksvragen

Er is niet eerder onderzoek verricht naar de effectiviteit van de toepassing van jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in het effect van de toepassing van het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen op recidive en resocialisatie. Dit onderzoek is zowel beschrijvend als evaluerend van aard. De volgende onderzoeksvragen worden beantwoord:

1

- a Wat zijn de kenmerken van opleiding, woonsituatie en werk (resocialisatie) van jongvolwassenen die volgens het jeugdstrafrecht zijn berecht?
- b Welke veranderingen doen zich voor in resocialisatie bij jongvolwassenen die volgens het jeugdstrafrecht zijn berecht na afronding van de sanctie in vergelijking met de situatie bij instroom bij het OM?

- c Wat is de recidive van jongvolwassenen die volgens het jeugdstrafrecht zijn berecht?
 - d Wat is de relatie tussen veranderingen in resocialisatie en recidive?
 - e Wat is de relatie tussen verschillende jeugdsancties (voorwaardelijke en onvoorwaardelijke jeugddetenties en taakstraffen) en recidive?
- 2
- a Wat is het effect van de toepassing van het jeugdstrafrecht bij 18- tot 23-jarigen op de recidive twee jaar na afronding van de opgelegde sanctie?
 - b Wat is het effect van de toepassing van het jeugdstrafrecht bij 18- tot 23-jarigen op veranderingen in opleiding, woonsituatie en werk (als indicatoren van resocialisatie)?

Methode

De effectiviteit van de toepassing van 77c Sr. bij jongvolwassenen is onderzocht voor de constellatie aan jeugdsancties inclusief bijbehorende interventies opgelegd aan jongvolwassenen. Daarbij gaat het om (on)voorwaardelijke jeugddetenties, interventies die in detentie kunnen worden toegepast, taakstraffen en re-integratiemaatregelen die worden uitgevoerd door de reclassering. In een verdiepende analyse is daarnaast de effectiviteit van opgelegde onvoorwaardelijke jeugddetenties bij jongvolwassenen onderzocht. Naast het effect op recidive is ook het effect van de toepassing van artikel 77c op resocialisatiekenmerken (onderwijs, huisvesting en werk) onderzocht. De beleidstheorie van het adolescentenstrafrecht stelt dat resocialisatie relevant is voor het remmen of stoppen met een criminele carrière. Voor het meten van resocialisatie is uitgegaan van de aanwezigheid van kenmerken die wijzen op prosociale bindingen en *human agency* omdat dit zowel theoretisch als empirisch in verband gebracht wordt met een afname van criminaliteit in de jongvolwassenheid.

In dit onderzoek is gebruikgemaakt van longitudinale registratiedata afkomstig van verschillende justitiële ketenpartners en het CBS. Hierdoor is informatie voor de hele groep jongvolwassenen gesanctioneerd met een jeugdsanctie in de eerste jaren na invoering van het adolescentenstrafrecht beschikbaar. De registratiegegevens van het CBS bieden niet de mogelijkheid om resocialisatie direct en specifiek te meten, daarom is gebruikgemaakt van indirecte en meer grovere indicatoren, namelijk *inkomenssituatie* en *huisvesting*. Om het effect van de toepassing van het jeugdstrafrecht op recidive en resocialisatiekenmerken bij jongvolwassenen te onderzoeken is gebruikgemaakt van een quasi-experimenteel design. De recidive en (veranderingen in) resocialisatie van jongvolwassenen die een jeugdsanctie (JSR) hebben gekregen zijn vergeleken met goed vergelijkbare controlegroepen van jongvolwassenen die een volwassenensanctie (VSR) hebben gekregen. Daarvoor zijn de JSR- en VSR-groepen middels propensity score matching op 16 verschillende achtergrondkenmerken (sociaal-demografische kenmerken, kenmerken van de uitgangszaak en criminele carrière kenmerken) zo goed als mogelijk vergelijkbaar gemaakt.

De relatie tussen het type strafrecht en veranderingen in resocialisatie na afronding van de sanctie ten opzichte van de situatie ervoor is met logistische regressie analyses onderzocht. Om het mogelijke effect van de toepassing van jeugdstrafrecht te bepalen wordt de recidive prevalentie over een periode van twee jaar onderzocht. Of er sprake is van verschillen in recidive tussen beide groepen wordt middels survival analyses onderzocht (cox regressie), waarmee rekening gehouden wordt met de tijd die verstrijkt tussen (geschatte) afronding straf en eventuele recidive.

Resultaten

De eerste onderzoeksvraag is beschrijvend van aard en gaat in op de kenmerken van jongvolwassenen die zijn berecht volgens het jeugdstrafrecht. Deze kenmerken zijn vergeleken met de kenmerken van jongvolwassenen die volgens het volwassenenstrafrecht zijn berecht.

Verskillende uitgangsposities maar wel vergelijkbare transities op resocialisatiekenmerken voor de JSR- en VSR-groep

Jongvolwassenen in de JSR-groep hebben relatief vaker een passief inkomen, volgen vaker geen (vervolg)opleiding en wonen vaker bij hun ouders in vergelijking met jongvolwassenen in de VSR-groep. Deze kenmerken kunnen er mogelijk op wijzen dat bij jongvolwassenen die zijn berecht met een jeugdsanctie vaker sprake is van een achterlopende ontwikkeling. Ondanks verschillen in kenmerken van opleiding, werk en huisvesting laten de JSR-groep en VSR-groep vergelijkbare veranderingen in deze resocialisatiekenmerken zien twee jaar na afronding van de sanctie. Het lukt de meerderheid van de jongvolwassenen met een baan of studie om ondanks een sanctie ook twee jaar later (weer) een baan of studie te hebben. Maar weinig jongvolwassenen die een passief inkomen hebben bij instroom, lukt het om twee jaar na sanctie een actief inkomen of baan te hebben. Jongvolwassenen die zelfstandig wonen (met of zonder huisgenoten) en thuiswonend zijn laten de minste veranderingen zien. Relatief veel jongvolwassenen die bij instroom in een institutioneel huishouden wonen laten veranderingen naar een andere woonsituatie zien in vergelijking tot jongvolwassenen die zelfstandig of bij hun ouders wonen.

Het aangaan van sociale bindingen waarin zelfstandigheid wordt gevraagd gaat gepaard met lagere percentages recidivisten, ongeacht het toegepaste sanctiestelsel

Voor zowel de JSR-groep als de VSR-groep blijkt dat een leefsituatie waarin het aangaan of behouden van bindingen waarin zelfstandigheid wordt gevraagd (studie of werk) gepaard gaat met lagere percentages recidivisten in vergelijking met het verliezen van dergelijke sociale bindingen. Ook wat betreft woonsituatie gaat een meer zelfstandige woonsituatie gepaard met lagere percentages recidivisten.

Onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen gaan gepaard met hoogste percentage recidivisten

De hoogste percentages recidivisten worden in beide groepen gevonden na een onvoorwaardelijke (jeugd)detentie. De JSR-groep en VSR-groep laten na een onvoorwaardelijke (jeugd)detentie vergelijkbare recidivepercentages zien voor alle vormen van recidive. Na een voorwaardelijke vrijheidsbenemende sanctie en een taakstraf ligt het percentage algemene recidive in de JSR-groep relatief hoger. Hierbij is sprake van een bivariaat ongecontroleerd verband.

Door de verschillen tussen de JSR-groep en VSR-groep op achtergrondkenmerken zeggen de verschillende uitkomsten op resocialisatie en recidive niets over effectiviteit van de jeugdsanctie zonder te controleren voor andere eventuele verschillen tussen de groepen. Om het effectiviteitsvraagstuk te beantwoorden zijn daarom verschillende controlegroepen gebruikt die door matching op meerdere achtergrondkenmerken goed vergelijkbaar zijn.

Een jeugdsanctie voor jongvolwassenen gaat samen met grotere kans op hoger percentage recidivisten en hoger percentage ernstige recidive

Het percentage jongvolwassenen dat binnen twee jaar recidiveert ligt in de JSR-groep statistisch significant hoger dan in de VSR-groep. Daarnaast hebben jongvolwassenen in de JSR-groep een significant grotere kans om te recidiveren met een ernstig delict in vergelijking met jongvolwassenen uit de VSR-groep. Er werd geen verschil gevonden in de kans op zeer ernstige recidive.

Geen verschil in recidive bij onvoorwaardelijke vrijheidsbeneming via jeugd- of volwassenenstrafrecht

Er werd geen verschil in het percentage recidivisten gevonden bij de toepassing van het jeugd- of volwassenenstrafrecht bij onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen. Het percentage recidivisten twee jaar na sanctie onder jongvolwassenen met een onvoorwaardelijke jeugddetentie verschilt niet significant van dat onder jongvolwassenen met een onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

Klein indirect effect van jeugddetentie bij jongvolwassenen via een gunstige inkomenssituatie op recidive

Volgens de beleidstheorie van het adolescentenstrafrecht draagt het pedagogische karakter van jeugdsancties bij aan een gunstige resocialisatie en kan een gunstige resocialisatie leiden tot een afname in recidive. Hoewel er in dit onderzoek geen direct effect werd gevonden van de toepassing van het jeugdstrafrecht op recidive, werd wel een klein indirect effect gevonden. Daarbij heeft de toepassing van het jeugdstrafrecht een klein indirect effect via een gunstige inkomenssituatie op recidive.

Toepassing jeugdstrafrecht in het algemeen gaat samen met grotere kans op het hebben of behouden van baan of studie twee jaar na afronding van de sanctie, maar heeft geen effect op woonsituatie

Jongvolwassenen die zijn gesanctioneerd volgens het jeugdstrafrecht hebben in vergelijking met jongvolwassenen met een volwassenensanctie een grotere kans om werk of een studie te hebben twee jaar na afronding van hun straf, als zij al een baan of studie hadden ten tijde van instroom bij het OM (niet noodzakelijk dezelfde baan of studie). Voor jongvolwassenen die bij aanvang een uitkering of geen (bekend) inkomen hebben, heeft de toepassing van het jeugdstrafrecht juist een kleinere kans op baan of studie tot gevolg in vergelijking met jongvolwassenen die een volwassenensanctie kregen. De toepassing van het jeugd- of volwassenenstrafrecht lijkt geen verband te hebben met de woonsituatie twee jaar na uitvoering van de straf.

Discussie

De resultaten in dit onderzoek stemmen slechts ten dele overeen met de beleidstheorie achter het adolescentenstrafrecht dat de toepassing van het jeugdstrafrecht zou leiden tot minder recidive. In dit onderzoek is eerst nagegaan in hoeverre de toepassing van het jeugdstrafrecht in het algemeen effect had op recidive. Dat wil zeggen dat voor de constellatie aan jeugdsancties, zoals detentie, taakstraf en bijzondere voorwaarden het effect op recidive is bepaald in vergelijking met sanctionering volgens het volwassenenstrafrecht. Daaruit blijkt een mogelijk negatief effect van een jeugdsanctie bij de hier onderzochte groep jongvolwassenen. Echter, eerder

onderzoek laat zien dat bij jeugdsancties veel variatie is in type en uitvoering waardoor de effecten van specifieke type sancties mogelijk onzichtbaar blijven. Daarom is ook nagegaan wat het effect van enkel een jeugddetentie is (ten opzichte van een volwassendetentie) op recidive. Daaruit blijkt een nul-effect, kortom wat betreft recidive doet het er niet toe of een jongvolwassene een jeugddetentie of volwassenendetentie krijgt. Beide bevindingen zijn niet of onvoldoende in lijn met de beleidstheorie. Een relevante bevinding die in overeenstemming is met de beleidstheorie is dat de toepassing van een jeugddetentie indirect via een gunstige inkomenssituatie een maand na detentie gepaard gaat met minder recidive later. Daarbij gaat het wel om een klein effect. Ook blijkt dat bij de toepassing van een jeugdsanctie de inkomenspositie van jongvolwassenen met een gunstige uitgangssituatie twee jaar na afronding nog steeds gunstig is.

Mogelijke verklaringen voor het negatieve effect ongeacht het type sanctie en het nul effect na jeugddetentie kunnen gelegen zijn in de wijze waarop het adolescentenstrafrecht in de praktijk wordt toegepast. Zo kan er sprake zijn van onvoldoende aansluiting tussen de jongvolwassenen die volgens het jeugdstrafrecht worden berecht en de doelgroep van jongvolwassenen waarvoor de toepassing van het jeugdstrafrecht is bedoeld. Overeenstemming tussen de doelgroep zoals beoogd en zoals in de praktijk toegepast is zowel vanuit maatschappelijk oogpunt (wordt het juiste probleem bij de juiste groep en tijdig aangepakt) als vanuit evaluatief oogpunt belangrijk (wordt de aanpak op de juiste groep toegepast). Ook is niet bekend of de eventueel aangeboden interventies en behandelingen na detentie bij beide groepen vergelijkbaar waren. Een andere verklaring betreft de uitvoeringspraktijk. Er is landelijk variatie in het wel of niet kunnen krijgen van adequate jeugdreclassering of jeugdhulp. Geschikte trainingen en interventies binnen het jeugdstrafrecht zijn niet altijd (direct) beschikbaar voor jongvolwassenen en de financiering via de gemeente wordt als een knelpunt ervaren. Mogelijk worden door knelpunten in de uitvoeringspraktijk en variatie tussen ketenpartners niet altijd de juiste jongvolwassenen geselecteerd die kunnen profiteren van een jeugdsanctie en wordt ook niet altijd de best passende interventie gekozen. Tot slot ten aanzien van het gevonden nul effect bij een jeugddetentie voor jongvolwassenen op recidive is een belangrijke vraag binnen welk sanctiestelsel jongvolwassenen dan beter af zijn gegeven de mogelijke detentieschade die ze kunnen oplopen door een vrijheidsbenemende sanctie.

Beperkingen en mogelijkheden

Het effect van de toepassing van het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen is met behulp van een quasi-experimenteel design onderzocht. Op basis van bekende, dat wil zeggen in registraties gemeten, kenmerken is achteraf een zo vergelijkbaar mogelijke controlegroep samengesteld. Daarbij bestaat de kans dat de groepen verschillen op ongemeten kenmerken. Wanneer de onderzoeksgroepen systematisch verschillen op kenmerken die niet gemeten zijn, dan kan dit ertoe leiden dat het effect van een interventie wordt onderschat of juist overschat. Een tweede beperking betreft het gebruik van registratiedata van justitieketenpartners en het CBS. Deze informatie bleek beperkt te zijn; voor een deel van de strafzaken was geen uitstroombdatum van de (taakstraf en vrijheidsstraf) sanctie bekend. Daarnaast bevat registratiedata geen informatie over de kwaliteit van de gemeten situatie. Een derde beperking betreft de generaliseerbaarheid van de resultaten. Uit een recente recidive studie is gebleken dat recentere cohorten van jongvolwassenen die zijn gesanctioneerd met een jeugdsanctie dan hier konden worden onderzocht, lagere recidivepercentages laten zien in vergelijking met dit effectonderzoek. Dat betekent dat de resultaten uit dit effectonderzoek niet zonder meer te generaliseren

zijn naar nieuwe cohorten van jongvolwassen daders. Hiervoor moet een vergelijkbaar onderzoek als het huidige uitgevoerd worden onder de nieuwe cohorten. De kracht van het onderzoek is dat voor het merendeel van de jongvolwassenen die na de invoering van het adolescentenstrafrecht in 2014 en 2015 gesanctioneerd zijn volgens het jeugdstrafrecht het effect daarvan op recidive en resocialisatie is onderzocht. De resultaten hebben daarmee betrekking op het merendeel van de jongvolwassenen die in de eerste zeven kwartalen na invoering van het adolescentenstrafrecht zijn berecht met een jeugdsanctie.

Conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat het sanctioneren van jongvolwassenen volgens het jeugdstrafrecht in het algemeen, dat wil zeggen zonder onderscheid te maken naar het type sanctie, een mogelijk ongunstig of geen effect heeft op verschillende vormen van (ernst in) recidive. Als specifiek naar het effect van onvoorwaardelijke opgelegde jeugddetenties wordt gekeken dan blijkt dat het voor wat betreft recidive niet uitmaakt of een jongvolwassenen een jeugd- of een volwassenen detentie opgelegd krijgt. Verder is een klein indirect effect gevonden van de toepassing van het jeugdstrafrecht via een gunstige inkomenssituatie één maand na afronding van de detentie op recidive. Op de langere termijn (twee jaar na afronding) blijken jongvolwassenen die zijn gesanctioneerd met een jeugdsanctie een grotere kans te hebben op behoud van werk of opleiding in vergelijking met jongvolwassenen die zijn gesanctioneerd met een volwassenensanctie. De resultaten van dit onderzoek hebben betrekking op jongvolwassenen die in de eerste zeven kwartalen na invoering van het adolescentenstrafrecht zijn ingestroomd bij het OM. Recentere cohorten van jongvolwassenen die zijn gesanctioneerd met een jeugdsanctie laten lagere recidivepercentages zien in vergelijking met dit effectonderzoek. De resultaten zijn daarom niet zonder meer te generaliseren naar nieuwe cohorten.